

Милојко Гордић

УКРАШАВАЊЕ ЗГРАДЕ НАРОДНОГ ПАРЛАМЕНТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ОД 1936. ДО 1939. ГОДИНЕ

До подизања нове зграде Народне скупштине, уметничко украшавање монументалнијих архитектонских објеката вршено је издавањем послова обичним предузимачима. Држава је плаћала пуну цену уметничког рада који је важио на тржишту, док су предузимачи, ангажујући често уметнике дилетанте и дајући им симболичне накнаде, односили највећи део средстава на штету уметника и квалитета самог уметничког дела. У жељи да обезбеди максималне услове да зграда Народне скупштине буде украшена најквалитетнијим уметничким делима, која би истовремено представљала крајњи домет југословенског уметничког стварања, Одбор за довршење зграде Народне скупштине расписао је 1936. године конкурс међу „уметницима југословенским држављанима и уметницима Русима који живе у нашој држави”.¹ Следиле су консултације са појединцима, познатим уметницима и уметничким удружењима са циљем, да се један овакав подухват на тај начин демократизује и да се оцени расположење за прихватање, подржавање или неприхватање ове акције, као и да се добију корисне сугестије и идеје. Ове консултације, поред тога што су отварале питање шта да се као тема прикаже на зидовима и постави у холловима нове зграде, које историјске личности, наметнуле су и значајно

питање уметника који ће се појавити као аутори, на који начин и у којој техници ће бити израђене. Цела акција недвосмислено је показала да се у суштини захтевало да уметничка дела буду изведена у стандардима који би гарантовали солидност извођења, константност садржинс и форме. „Страшно би дисхармонирало, ако би се на пример фреске извеле у византијском или чак у неком кубистичком и експресионистичком стилу”.² „Све фреске, да би одговарале стилу зграде и сврси њеној, треба израдити у ренесансу узимајући за базу век и школу Луке Сињорела”.³ Од једних предлога који су се тicali самог „стила”, други су се односили и на тематику, односно симболику украшавања главног улаза: „Дознао сам, на пример, да су за улаз предвиђена два лава од бронзе, док је моје мишљење да би било много погодније ако се на улаз ставе два коња са јахачем - који би представљали извесну идеју много ближу нашем народу но лавови.”⁴ Друга оцена о истом предмету, била је сасвим обрнута:

...., Усуђујем се сасвим отворено изразити своју сумњу да се део испред главног улаза у зграду Народне скупштине може још обрадити као складна целина монументалног ефекта...”.⁵ Предлог Удружења ликовних уметника, који се тicao саме форме одабирања и извођења уметничких радова ишао је затим, да је „овакву

Сл. 1. „Занай”, рад Пејтра
Паваличића, 1937. година

Сл. 2. „Индустирија”, рад Франца
Горшеа, 1937. година

Сл. 3.

Сл. 3. „Земљорадња”, рад
Борђа Јовановића,
1926. година

Сл. 4.

Сл. 4. „Поморско”, рад
Пејтра Паваличића,
1937. година

Сл. 5. Краљ Томислав, рад Вање Радауши, 1937. година

Сл. 6. Кнез Коцељ, рад Тинета Коса, 1937. година

врсту послова најбоље вршити помоћу конкурса, а оцењивачки суд обезбедити преко чланова Удружења ликовних уметника.”⁶ Од сугестија и предлога општег карактера до конкретних понуда већих уметничких и других целина (циклус од 22 историјске композиције „Via crucis 1914-18. сликара Петра Почека, циклус од 13 историјских композиција”, „Словени на Јадрану” сликара Алексеја Ханзена, рељефне карте Југославије и њених бановина, фотографске репродукције већих размера, репродукције мањих икона из XVI века...), до допуне појединачних слика, скулптура и украсних предмета примењених уметности, одвијала се уметничка активност која је припремала одређену атмосферу за расписивање јавног конкурса.

Према првом конкурсном расписаном 19. јуна 1936. године, замисао украшавања Народне скупшти-

не састојала се од прецизног плана, да се на зидовима велике и мале дворане изради по једна фреска већих размера, да се на бочним зидовима великог клуба израде две, док би се на плафону сале Министарског савета и полукружним нишама бифеа у сутерену, извеле по три фреске. У даљем тексту, конкурс предвиђа да се „у четири нише главног вестибила поставе стојеће фигуре, које представљају државно уређење и законодавство у личностима: кнеза Коцеља, краља Томислава, цара Душана и краља Петра”... да се „у четири нише дворане за разговор поставе четири женске фигуре (...) које ће симболички претстављати: пољску правду и просвету”. У погледу избора сижеа и начина решавања одређеног простора, жири је оставио потпуну слободу уметницима, само да бирају сиже из народног живота и народне историје и да воде рачуна о стилу и

намсни зграде и њених унутрашњих просторија.

На овом, као и на још два накнадна конкурса, узело је учешће преко 50 уметника – сликара, вајара, архитеката и уметничких столара. Оцењивачком жирију (Александар Дероко, ван. професор Универзитета у Београду, Др. Милан Кашанин, директор Музеја кнеза Павла, Никола Краснов, архитект Министарства грађевина, Тома Росандић, вајар, Др. Франц Стеле, конзерватор Народног музеја у Љубљани, и Др. Бранко Шенца, директор Уметничке академије у Загребу) приспело је 173 сликара и 183 вајарска рада, подразумевајући уобичајене скице за конкурс – целину и детаљ. Осим тога, за откуп је понуђено 50 уљаних слика, 13 скулптура, 120 фотографских репродукција, 11 рељефних карата, мозаик, гоблен и уметнички израђен салон. Од укупног броја приспелих понуда, изведе-

Сл. 7. Цар Душан, скулптура у
вестибилу, рад Драгумиша
Филиповића, 1937. година

но је само 7 фресака и 10 скулптура. Спољна скулпторска група на главном улазу као и 6 портрета чланова династије Карађорђевић остварени су директном погодбом са уметницима Томом Росандићем и Владимиром Бецићем, чиме је питање регуларности конкурса и објективне равноправности међу учесницима доведено у питање.

Целокупна финансијска реализација конкурса – откупи, награде и хонорари за извођење уметничких дела – премашила је цифру од три милиона динара. За уметничко и декоративно уређење једног архитектонског објекта и за оно време, била је то необично висока сума. И поред понављања конкурса, измене услова, директног обраћања појединим уметницима, и додељених награда за извођење, део уметничких предмета није никада изведен. Пре свега, то су фреске на већим зидним површинама (чеони зид велике сале, 170 м², плафони сале министарског савета,

12 м²), које уметници, бар они који су учествовали на конкурсима, нису успели да савладају, односно изведу у духу закона плафонске перспективе.

Награде извођења добили су уметници који су у понуђеним скицама првенствено гарантовали солидност израде, уметност без експеримента и монументални реализам који је лишен мисаоних спекулација. Оцене стручног жирија и критичке анализе за свако приспело дело, остале су забележене у записницима званичних седница. У вредновању дела монументалне пластике, која је требало да представља одређене историјске личности, полазило се од стаповишта да буду „достојанствене”, натуралистички схваћене”, „мирне и хармоничне у масама”, да „потпуно одговарају намени”.⁷ Истовремено, за декоративно сликарство (фреске и витражи), полазило се од идентичних ставова: „да сиже и композиција одговарају намени и месту”, „да је сли-

карска концепција смишљена за фреску”, једном речју, тражила се као и за скулптуру, монументалност која би била постигнута „уравнотеженошћу маса”, са „изразитошћу става и геста”.

***

Украшавање зграде Народне скупштине, ентеријера, фасаде и главног улаза, остао је и до данас највећи уметнички подухват те врсте код нас. Отворена могућност учешћа (три јавна конкурса, директно обраћање појединим уметницима), бројност и разноврсност понуђених, откупљених и изведених уметничких радова, више су показали југословенски карактер ове манифестације, омогућили уношење националне историје и фолклора у различите уметничке форме и технике, него што су у крајњем остварењу донели нове уметничке, естетске или културне вредности.

Сл. 8. „Карађорђе”, скулптура
у вестибилу, рад Франи
Кршишића, 1938. године

У првом плану, овде треба тражити историјску вредност заједничког остварења уметника новостворене државе Срба, Хрвата и Словенаца, уз равноправно учешће и изванредан патронат руске уметничке емиграције. Такође, овде се први пут материјализује синтеза рада различитих уметника, уметничких школа и правца, остварених кроз одређено јединствено сликарства, вајарства, примењене уметности и архитектуре. Посебна вредност садржана је у бројним манифестацијама које су најавиле и пропратиле украшавање првог заједничког парламента новостворене државе као израза жеља у дужем историјском процесу. Бројни су били предлози, сугестије, савети и понуде решења за украшавање неких просторија, улаза,

ниша. Бројни су и уметници који су у томе учествовали, као што су бројна и уметничка дела, од ситне пластике до огромних историјских композиција, која су нуђена или само прегледана као конкретна решења.

Ове манифестације, вредне због јединственог окупљања уметника око заједничког посла, продужене су и после расписивања конкурса и

Сл. 9. „Рибари“, фреска, рад Петра Сухачева и арх. Григорија Самојлова, 1937. године

трајале до коначног извођења и постављања уметничких дела, као својеврсна уметничка клима спроведена под патронатом државе.

Остаје ипак констатација, да предмети изведени, откупљени и постављени за ентеријер зграде Народне скупштине, по својим уметничким и занатским вредностима, не могу бити индикатив по коме бисмо данас валоризовали ниво и домет југословенске уметности у четвртој деценији овог века.

Антологијски карактер ових предмета, наглашен у начину одабирања уметника – извођача, интерес који је показан за одређене историјске теме и личности, доминирао је над вредностима уметничког дела. Поред имена познатих уметника, извођење уметничких дела добили су и анонимни уметници или они, који дотадашњим радом нису гарантовали изузетнија уметничка остварења, па се и данас, њихова имена не налазе ни

у најопштијим уметничким прегледима. Због строго одређених конкурсних услова, везаних првенствено за величину уметничког дела, технику израде која је подразумевала упрошћавање и сажимање уметникове замисли, предмети у згради Народне скупштине далеко су од квалитета слика и скулптура рађених у то време намењски, и у слободној уметничкој интерпретацији.

Традиционалне уметничке дисциплине, фреска, сликано стакло, украсна скулптура, и нису пружале могућност иновацијама и слободнијем испољавању уметничког израза, већ су остале на нивоу првобитне замисли наручиоца као „укус архитектуре”. Иако су уметницима остављене неограничене слободе и савлађивања конкретних архитектонских простора, у избору тема из историје и живота трију народа, у суштини, они су били оптерећени историјом, традицијом и сопственим схватањем

народног живота. Исто тако, били су ограничени геометријом касестираних таваница, полукружним нишама, троугаоним пандагифама, стакленим окнима, једном речју, строго дефинисаним просторима које је требало савлађивати и за сликарство и монументалну пластику.

Одређена идеализација историје постигнута у фигурама Карађорђа, цара Душана, краља Томислава и кнеза Коцеља, алегорије са овећаним атрибутима пољопривреде, занатства, индустрије, поморства, правде и просвете у скулптури чији су прототипови већ серијски постављени на фризовима и у нишама фасада београдске архитектуре, уз наглашену строгост и истоврсни материјал, учинили су да скулптура постављена у ентеријеру зграде Народне скупштине делује стереотипно, неинвентивно и као музејски експонат.

Идеја да се једновремено и на једном месту створи скуп уметничких

Сл. 10. „Обала”. фреска, рад Владимира
Филаковца, 1937. године

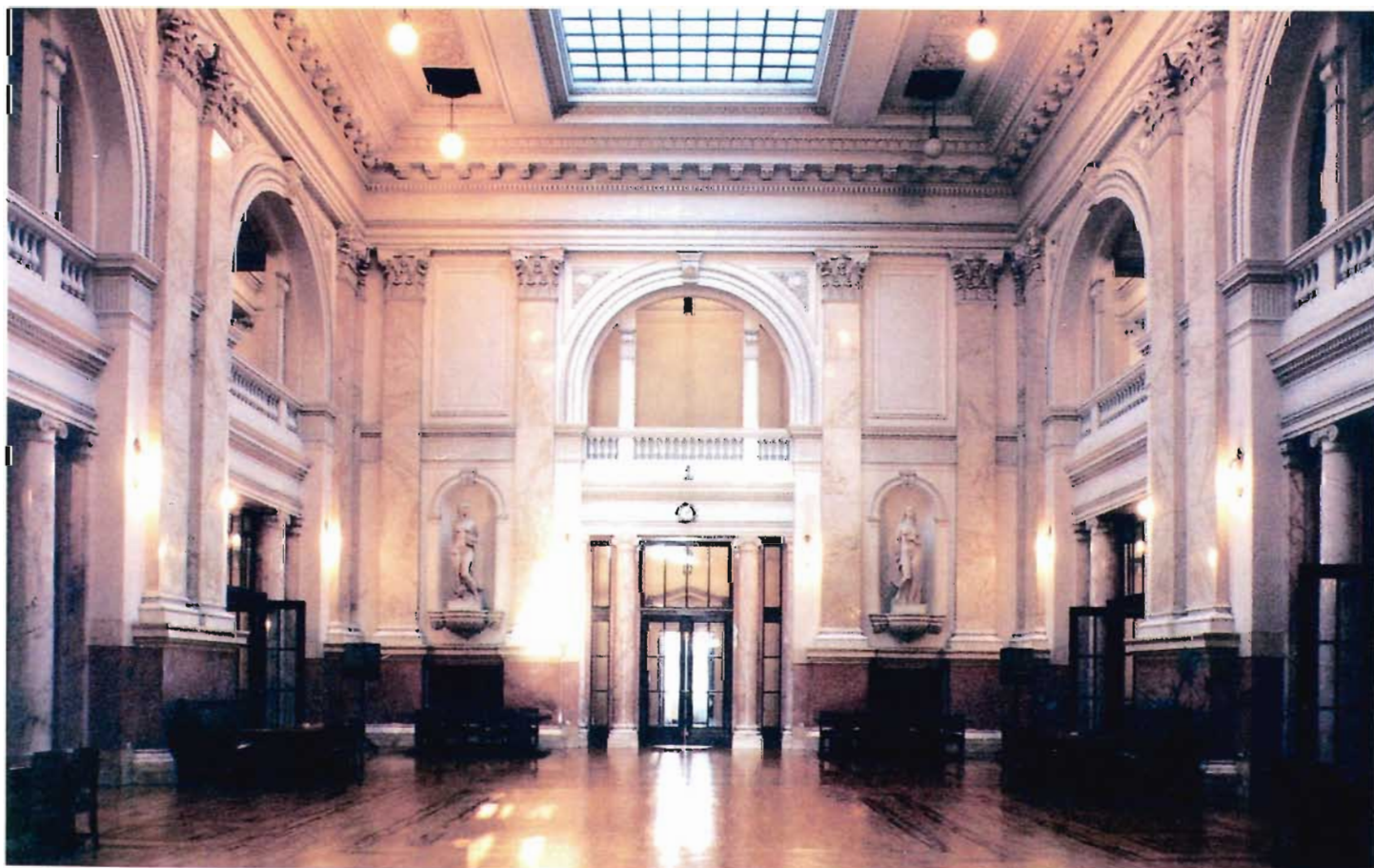
Сл. 11. „Велика алегорија рада”, фреска,
рад Мајте Манегело Родића,
1937. године

Сл. 12. „Гозба”, фреска, рад Рајки
Слајнерика, 1937. године

Сл. 13. Ентеријер централног хола
са скулптурама „Занай” и
„Поморско”

Сл. 14. Свештарник над вешћибилном

дела, која би била прожета идејом јединства у стилу и општој идеји везаности за украшавање зграде парламента народа приближно једнаких историјских судбина, имала је у основи политички карактер. Са дубоким везама династије са руском царском емиграцијом, ова идеја политичког памфлетизма прожимала је и саму замисао везану за украшавање заједничког парламента, имајући потпору и у личности Николе Краснова, члана званичног жирија, архитекте који је својим нацртима и замислима дао печат целокупном ентеријеру зграде, Григорија Самојлова и Петра Сухачева, архитекте и сликара који су били и директни извођачи неких ентеријерних решења и фресака у бифеу сутерена.

Најомене
(Архив Југославије, Фонд
Министарства грађевина)

- ¹ Елаборат за израду уметничких радова, на новој згради Народне скупштине у Београду, 1935.
- ² М. Мулалић, Писмо Комитета за грађење нове Народне скупштине, Београд 26. VIII 1935.
- ³ Ибид
- ⁴ Л. Доллар, Одбору за довршење зграде Народне скупштине, Београд 6. X 1935
- ⁵ А. Дероко, Председнику Народне скупштине, Београд, 1936.
- ⁶ С. Стојановић, Одбору за украшавање Народне скупштине, Београд, 1935.
- ⁷ VII записник са седнице Жирија за избор и отену уметничких радова у мезем Парламенту Београд, 26. X до 5. XI 1936.

Уметничка дела која су конкурсом предвиђена, извешена и примљена од званичног жирија, сачувана су у целини до данас. Осим слика и скулптура, које су саставни део покретног инвентара, уметничка дела која су предвиђена конкурсом, грађају су везана за зграду Народне скупштине, па ће се само она квалитетски обрадити:

Сликарство:

- „ВЕЛИКА АЛЕГОРИЈА РАДА“, рад Мате Манегега Релића, 1937. године, фреска, 14,30x5,60 м, сигнирана доле лево
- ЛИКОВИ ЈУГОСЛОВЕНА, рад непознатог уметника, 1937. године, фреско-портрети у „малој сали“
- „АРДЕКИЊ“, рад сликара Рајка Славнерника, 1937. године, фреска величине 183x98 цм
- „ГОСПОСВЕТСКО ПОЉЕ“, рад сликара Рајка Славнерника, 1937. године, фреска величине 2,50x5,50 м, сигнирана доле лево Славнерник
- „ГОЗБА“, рад сликара Рајка Славнерника 1937. године, фреска величине 1,80x3,50 м, сигнирана доле десно - Р. Славнерник 937
- „ОБАЛА“, рад сликара Владимира Филаковца 1937. године, фреска величине 2,50x5,50 м, сигнирана доле десно - В. Филаковца 1937.
- „У БРДИМА“, рад сликара Владимира Филаковца 1937. године, фреска величине 2,50x5,50 м, сигнирано доле десно В. Филаковца 1937.
- „ОБЕД“, рад сликара Петра Сухачева и арх. Григорија Самојлова 1937. године, фреска величине 2,34x4,00 м, сигнирано доле лево - П. Сухачев 1937.г.

- „РИБАРИ”, рад сликара Петра Сухачева и арх. Григорија Самојлова 1937. године, фреска величине 1,50x2,70 м, сигнирана доле лево П. Сухачев 1937.

Скулптура:

- „КАРАЂОРЂЕ”, радио Франо Кршинић 1938. године, бели мермер, висина 310 цм, мајдан „Небрегово”, Македонија, испорука фирме Јарослава Стрехе, Загреб, клесао Бертото, Београд, постављена 1938. године
- „ЦАР ДУШАН”, радио Драгутин Филиповић 1937. године, сигнатура: Д. Филиповић 1937. године, бели мермер, висина 310 цм., мајдан „Небрегово” у Македонији, испоручен од фирме Јарослава Стрехе, камспоресца, Загреб, постављена фигура 22/23. XI 1937, фирма Добре Миловановића, предузимача из Београда
- „КРАЉ ТОМИСЛАВ”, радио Вања Радауш 1937. године, бели мермер, висина 305 цм., из мајдана „Небрегово”, Македонија, испорука фирме Јарослава Стрехе, камспоресца Загреб, монтирана 21. X 1937, фирма Добре Миловановића, предузимача из Београда
- „КНЕЗ КОЦЕЉ”, радио Тине Кос 1937. године, сигнатура: Тине Кос 1937. године, бели мермер, висина 305 цм, мајдан „Небрегово” у Македонији, испорука фирме Јарослава Стрехе, Загреб, фигура постављена 28. X 1937, фирма Добре Миловановића из Београда
- „ИГРАЛИ СЕ КОЊИ ВРАНИ”, (првобитни назив „Коњокрети”), радио Тома Росандић 1939. године, бронза, 330x110 цм, висина 450 цм, ливена од расходованих топковских цеви Војно-техничког завода, постоље, 340x120, рипањски гранит, пројекат арх. Никола Краснов и инж. Владислав Чех
- „ИНДУСТРИЈА”, радио Франц Горше 1937. године, мермер, висина 240 цм, мајдан „Небрегово”, Македонија, испорука фирме Јарослава Стрехе, Загреб, постављена 16. X 1937, фирма Добре Миловановића, из Београда
- „ПОЉСКА ПРИВРЕДА”, радио Франц Горша 1937. године, мермер, висина 240 цм мајдан „Небрегово” у Македонији, испорука фирме Јарослава Стрехе, Загреб, постављена 27. X 1937 године, фирма Добре Миловановића, Београд
- „ПРАВДА”, радио Франо Кршинић 1937. године, бронза, висина 182 цм, ливена и позлата у Државној уметничкој академији - Загреб, постављена 15. X 1937. године фирма Добре Миловановића, Београд
- „ПРОСВЕТА”, радио Франо Кршинић 1937. године, бронза, висина 182 цм, ливена и позлаћена у Државној уметничкој академији у Загребу постављена 15. X 1937 фирма Добре Миловановића, Београд
- „ПОМОРСТВО”, радио Петар Палавичини 1937. године, мермер, висина 240 цм, мајдан „Небрегово”, Македонија, испорука фирме Јарослава Стрехе, Загреб, постављена 22. X 1937. фирма Добре Миловановића, Београд,
- „ЗАНАТ”, радио Петар Палавичина 1937. године, мермер, висина 240 цм, мајдан „Небрегово”, Македонија, испорука фирме Јарослава Стрехе, Загреб, постављена 16. XI 1937. фирма Добре Миловановића, Београд

- „АРХИТЕКТУРА”, радио Петар Палавичини, сигнирано, гипс, висина 149 цм.
- „ПРОСВЕЂЕНОСТ”, радио Петар Палавичини, сигнирано: Палавичини 1925. године, гипс, висина 148 цм.
- „МУЗИКА, ФИЛОЗОФИЈА И ПОЛИТИКА”, радио Иван Зајец 1925/26. године, Сигнирано: Иван Зајец, Љубљана, гипс, висина 164 цм.
- „ТРГОВИНА И ПОМОРСТВО”, радио Живојин Лукић 1926. године, Сигнирано: Лукић 1926. године, гипс, висина 150 цм.
- „САОБРАЋАЈ”, радио Лојзе Долинар 1926. године, сигнирано: Долинар Љубљана, гипс, висина 145 цм.
- „ЗЕМЉОРАДЊА”, радио Ђорђе Јовановић, 1926, сигнирано: Ђ. Ј. 1926, гипс, висина 148 цм.
- „РАТНИЦИ”, радио Драгомир Арамбашкић, сигнирано: Д, гипс, висина 147 цм.
- „РИБАР”, радио Фране Кршинић, гипс, патиниран, висина 56 цм
- „ЛИВЦИ”, радио Непознати аутор, гипс, висина 150 цм

Примењена уметност:

- КАБИНЕТ ПРЕДСЕДНИКА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ – 1936, столар Драгоје Барац, намештај
- КАБИНЕТ ШЕФА КАБИНЕТА – 1936, уметнички столар Драгоје Барац, намештај
- ВЕЛИКА БИБЛИОТЕКА – 1936, уметнички столар Драгоје Барац, намештај

R e s u m e

Milojko Gordić

DECORATION OF THE BUILDING OF NATIONAL ASSEMBLY OF THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA BETWEEN 1936 AND 1939

According to the first contest announced on June 19 1936, a precise plan has been requested for decoration of the National Assembly edifice, i.e., placing a large fresco both in the Main and Small hall, two frescoes on side walls of the Main club, and three respective frescoes on the ceiling of Ministry Council and in the semicircle niches of dining room in the basement. It further was envisioned by this contest that four niches of Main vestibule were to be adorned by standing statues of Prince Kocelj, King Tomislav, Tzar Dusan and King Petar; four niches in the Conference hall should contain four female figures, "which will

symbolically represent Justice and Education" in contrast to figures in Main vestibule symbolizing "State and Legislation".

Apart from a fresco projected for the Main hall, the works of art and decoration in the edifice of National Assembly were entirely accomplished between 1936 and 1939, especially in its interior, on the main façade, and in the entrance hall. At that time, it represented the largest artistic enterprise ever undertaken in regard to the number of participants, as well as the number of projects offered, purchased and accomplished.